

2. *Григорьева Н.М.* Клевер горный (*Trifolium montanum* L.) / Н.М. Григорьева // Диагнозы и ключи возрастных состояний луговых растений. — М.: МПШ им. В.И. Ленина, 1983б. — Часть 2. — С. 66—69.
3. *Работнов Т.А.* Некоторые вопросы изучения ценологических популяций / Т.А. Работнов // Бюл. Моск. о-ва испыт. природы, отд. биол. — 1969. — 74, Вып. 1. — С. 141—149.
4. *Смирнова О.В.* Критерии выделения возрастных состояний и особенности хода онтогенеза у растений различных биоморф / [Смирнова О.В., Заугольнова Л.Б., Торопова Н.А., Фаликов Л.Д.] // Ценопопуляции растений (Основные понятия и структура). — М., 1976. — С. 14—43.
5. *Шаповал В.В.* Поширення і структура ценопопуляцій видів роду *Phlomis* L. (Lamiaceae Lindl.) на території Біосферного резервату «Асканія-Нова» / В.В. Шаповал // Й.К. Пачоський та сучасна ботаніка. — Херсон: Айлант. — 2004. — С. 184—190.

УДК 582.681.81'06(282.247.32)

СТАН ГАЛЕРЕЙНИХ ВЕРБОВО-ТОПОЛЕВИХ ЛІСІВ У ПОНИЗЗІ РІЧКИ ВОРСКЛИ

¹Л. П. Іщук, ²Н. О. Смоляр

¹Білоцерківський національний аграрний університет

²Київський національний університет імені Тараса Шевченка
E-mail: lischyk-29@mail.ru, 2smolar@inbox.ru

Пониззя р. Ворскла (лівої притоки Дніпра) територіально знаходиться в південно-східній частині Полтавської області на півдні Кобеляцького району, у фізико-географічному відношенні – на межі Лісостепу і Степу України. Більша частина природного регіону охороняється з 2002 року в межах регіонального ландшафтного парку «Нижньоворсклянський» (далі – РЛП, парк) на площі 23200 га. До складу території парку ввійшло п'ять існуючих заказників місцевого значення («Вільховатський»,

«Вишняки», «Крамареве», «Пелехи», «Новоорлицькі кучугури») на островах і півостровах у гирлі Ворскли та на Дніпродзержинському водосховищі, заповідне урочище «Сокільське» на лівому березі р. Ворскла, і ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Лучківський» на правобережжі, який у межах парку зберігає свій національний статус [3].

Мета досліджень – проаналізувати сучасний стан галерейних вербово-тополевих лісів у пониззі р. Ворскла та запропонувати шляхи його поліпшення. Визначення таксаційних показників корінних вербово-тополевих угруповань проводили на 20 пробних площах загальноприйнятими методами лісової таксації Н.П. Анучіна [1]. Враховуючи вік насаджень, також аналізували природне поновлення на ділянках. Тип лісорослинних умов встановлювали за Г.І. Васенковим, О.О. Орловим [3]. На пробних площах виконано повні геоботанічні описи. У трав'яному покриві виділяли рідкісні види. Номенклатура видів рослин наведена у відповідності з чеклістом С.Л. Мосякіна й М.М. Федорончука та міжнародним номенклатурним індексом [4, 5].

У результаті проведеного аналізу встановлено, що заплава р. Ворскла характеризується наявністю чисельних заток, стариць, плескатих підвищень, на яких сформований специфічний лучно-болотний комплекс, що займає понад 60% території РЛП «Нижньоворсклянський». Лісистість території парку складає близько 30%. Болотна рослинність евтрофних боліт, як лісова й чагарникова, так і трав'яниста, представлена здебільшого на заплаві. У її притерасній частині біля підніжжя корінного берега фрагментарно трапляються вологі вербові ліси з осоковим трав'яним покривом, а також незначні за площею тополівники з *P. alba* L. і *P. nigra* L. вклинюються із островів у зарості прибережно-водної рослинності. Евмезотрофні болота поширені спорадично в улоговинах борової тераси на островах. Зауважемо, що на заплаві р. Ворскла впродовж червня-вересня 2016 р. нами зафіксований нестійкий гідрологічний режим, за якого перепади води складають до 1-3 м у бік зниження рівня води в результаті діяльності Дніпродзержинської ГЕС на Дніпрі.

Більшість досліджуваних вербово-тополевих угруповань на заплаві р. Ворскла мають здебільшого порослеве походження. Куртини насінневого походження трапляються дуже рідко і зазвичай у прирусловій частині заплави. Сформовані вербово-тополеві насадження виявлені на території ландшафтного заказника «Лучківський» на правобережжі Ворскли, в урочищі «Сокільське» на заплаві лівого берега та на островах, зокрема й Вільховатському, де нами було закладено 20 пробних площ.

За результатами аналізу матеріалів пробних площ нами встановлено, що породний склад насаджень представлений *Salix alba* L., *S. x fragilis* L., *S. caprea* L., *Populus alba* L., *P. nigra* L., *P. tremula* L. з невеликою участю (1-10%) *Alnus glutinosa* (L.) Gaertn., *Fraxinus excelsior* L., *Quercus robur* L., *Tilia cordata* L., *Acer negundo* L., *A. tataricum* L. На пробній площі 11 на о. Вільховатський нами виявлені штучні насадження *P. nigra* і *Quercus robur* 'Columna', висаджені для закріплення берегової лінії острова. В заказнику «Лучківський» і урочищі «Сокільське» поодинокі трапляються дерева *Armeniaca vulgaris* L., *Morus nigra* L., *Pyrus communis* L. і *Robinia pseudoacacia* L., характерні для байрачних лісів. У підліску представлені *Salix cinerea* L., *S. purpurea* L., *S. viminalis* L., *S. triandra* L., *Sambucus nigra* L., *Swida sanguinea* (L.) Opiz., *Lygustrum vulgare* L., *Padus avium* Mill., *Crataegus curvicepala* Lindm., *Eleagnus angustifolia* L. Останній вид є індикатором засоленості ґрунтів. Вік досліджуваних угруповань складає 50-80 років, і являють вони собою стиглі і перестійні лісостани. Однак, природне поновлення *P. alba* нами зафіксоване в урочищі «Сокільське» на пробній площі №10. Майже відсутнє природне поновлення *S. alba* на території заказника «Лучківський», *S. x fragilis* на о. Вільховатський на пробних площах №11, 12, 17, 18. Натомість на пробних площах №2, 9, 17, 19 швидко поширюється інвазійний вид *Acer negundo* L., здебільшого на підвищені й сухіші місця, на що вказувалося й раніше [4]. На о. Вільховатський нами виявлена ділянка суцільних заростей *Acer negundo* площею близько 12 га.

Особливо слід відмітити рослинність боліт-блюдець, описаних нами на о. Вільховатський, де закладено чотири пробні площі (№13, 14, 15, 16). У складі насаджень переважають *P.*

nigra, *P. alba*, *P. tremula* L., *S. x fragilis*. У підліску представлена *S. cinerea*. Проте найбільш цінним і унікальним на цих ділянках є мохово-трав'янистий покрив, у складі якого виявлено й види з охоронним статусом (*Lycopodium clavatum* L., представники роду *Sphagnum*). Вербово-тополеві ліси парку є оселищами й ряду інших рідкісних (*Ophioglossum vulgatum* L., *Pyrola rotundifolia* L., *P. minor* L., *Orthilia secunda* (L.) House, *Convallaria majalis* L., *Scilla siberica* Haw., *Equisetum hyemale* L., *Fragaria moshata* Duch., *Inula helenium* L.) та малопоширених у регіоні (*Thelypteris palustris* Shott, *Dianthus stenocalyx* Juz.) видів [4].

Галерейні вербово-тополеві ліси у пониззі р. Ворскла є осередками збереження багатого тваринного світу. Зокрема, в урочищі «Сокільське» нами було виявлено загати – результат діяльності бобра звичайного (*Castor fiber* L.). На території заказника «Лучківський» і на о. Вільховатський виявлено різновікові групи дикого кабана (*Sus scrofa* L.), чисельність популяції якого необхідно регулювати. На піщаній дюні о. Вільховатський нами також зафіксовані робочі нори борсука звичайного (*Meles meles* L.).

Таким чином, встановлено, що корінні вербово-тополеві угруповання в пониззі р Ворскла створюють каркас – галерейні ліси – осередки збереження водно-болотного біорізноманіття регіону. Однак, стан цих угруповань задовільний, оскільки всі вони утворюють стиглі й перестійні лісостани, а природне поновлення основних видів *Salix alba*, *S. x fragilis*, *S. caprea*, *P. alba*, *P. nigra*, *P. tremula* дуже низьке і повільне в силу зниження рівня води в р. Ворскла та ґрунтових вод. Продуктивність даних ценозів не висока, однак вони виконують водорегулюючу, ґрунтозахисну і соцологічну функції. Потребує поліпшення й санітарний стан цих угруповань, оскільки значна частина їх уражена дереворуйнівними грибами. Тому необхідно вжити таких заходів: припинити різке скидання води на Дніпродзержинської ГЕС (коли за декілька діб її рівень зменшується на висоту понад метр); провести санітарні рубки з метою видалення інвазійного виду *A. negundo*, масштаби поширення якого набувають тенденційно загрозливого стану і ведуть до зміни фітоценозів.

Література

1. *Анучин Н. П.* Лесная таксация / Н.П. Анучин. — М.: Лесная промышленность, 1982. — 552 с.
2. *Байрак О. М.* Наукові засади створення регіонального ландшафтного парку «Нижньоворсклянський» (Полтавська область, Україна) / Байрак О.М., Стецюк Н.О. Слюсар М.В. // Заповідна справа в Україні. — 2001. — Т. 7. — С. 56—59.
3. *Васенков Г. І.* Типи лісу / Г.І. Васенко, О.О. Орлов. — Житомир, 2010. — 90 с.
4. *Стецюк Н. О.* Фітоценотична характеристика, особливості формування та розвитку заплавних лісів острівних систем регіонального ландшафтного парку «Нижньоворсклянський» (Полтавська область) / Н.О. Стецюк // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету. — Серія Екологія. Біологічні науки. — 2004. — Вип. 4 (37). — С. 166—174.
5. *International Plant Name Index Query (IPNI)*, 2005 [Электронный ресурс] Доступ: http://www.ipni.org/ipni/query_ipni.html. (address 03.01.2017).

УДК 581.9.58.006

**СТРУКТУРНО-ДИНАМІЧНЕ РІЗНОМАНІТТЯ КОЛЕКЦІЇ
РОСЛИН КРЕМЕНЕЦЬКОГО БОТАНІЧНОГО САДУ**

А. М. Ліснічук

Кременецький ботанічний сад

E-mail: kbs1@ukr.net

Ботанічний сад у Кременці при Волинській гімназії став важливим осередком інтродукції й акліматизації та центром поширення багатьох видів рослин, внаслідок чого було зібрано значні колекційні фонди. Однак, після успішного 25-річного функціонування основну колекційну базу було вивезено в Київ для організації ботанічного саду при новоствореному